

ТЕМА 7: АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРИМУС

ПЛАН

1. Поняття та основні характеристики адміністративного примусу
2. Класифікація заходів адміністративного примусу
 - 2.1. адміністративно-запобіжні заходи;
 - 2.2. заходи адміністративного припинення;

1. Поняття та основні характеристики адміністративного примусу

Адміністративний примус є одним з видів державного примусу.

Державний примус у демократичній країні характеризується тим, що цей метод здійснення державної влади є допоміжним, застосовується на основі переконання і лише після переконання. Це означає, по-перше, що примус завжди базується на використанні різноманітних заходів виховання, роз'яснення і стимулювання. По-друге, він використовується лише тоді, коли виявляються неефективними відповідні засоби переконання. По-третє, переконання і примус використовуються, як правило, комплексно.

Державний примус застосовується до порівняно незначної кількості осіб — як правило, тих, які вчинили правопорушення. З точки зору філософії, свій вияв «примус знаходить в тому, що *примус знімається примусом*; тому він не тільки обумовлений правом, а й необхідний, а саме — як *другий примус*, який є зняттям першого примусу», «насильство або примус, взяте абстрактно, *неправомірне*».

Ідея «другого» примусу, формула «примус знімається примусом» надзвичайно важливі в плані розуміння сутності державного примусу як реакції з боку держави на неправомірну поведінку («перший примус»). Це стосується також висновку про те, що *абстрактний примус* (тобто застосовуваний без порушень, відхилень, аномалій) є *неправомірним*.

Отже, державний примус і його складову — примус адміністративний — слід розглядати як одну з невід'ємних складових

здійснення державної влади, як її метод. З іншого боку, цей примус — не самоціль, він є наслідком певної поведінки різних соціальних суб'єктів, поведінки, яка відхиляється від вимог правових норм, становить загрозу відносинам, що цими нормами регулюються і охороняються, і застосовується з метою усунення («зняття») такої поведінки. Існують також випадки, коли загроза суспільним відносинам виникає об'єктивно, наприклад внаслідок дії сил природи, тобто за відсутності протиправної поведінки, проте необхідність її усунення не менш актуальна.

Державний примус — *єдиний, який може застосовуватися від імені всього суспільства до будь-яких осіб*, що перебувають на території держави, а також включає заходи, які не можуть використовувати інші соціальні суб'єкти. Такі заходи є саме примусовими, тобто вони реалізуються незалежно від волі та бажання відповідних об'єктів. Водночас у сучасній державі, що характеризується як правова, будь-яка діяльність, що здійснюється від її імені, а особливо діяльність щодо застосування примусу, має бути чітко і повно врегульована правом, ґрунтуватися на неухильному додержанні його приписів.

Отже, **державний примус** — *це застосування до певних осіб спеціальних заходів впливу з метою спонукати, змусити їх виконувати вимоги правових норм*. Державний примус виступає у двох формах — як **судовий та адміністративний (позасудовий) примус**. Крім цього, державний примус врегульовано нормами різних галузей права, тому він одночасно є правовим примусом (цивільно-правовим, дисциплінарним, адміністративним, кримінально-правовим).

Кожен вид примусу має специфічні особливості, що визначають його сутність і особливості, відносну самостійність у системі державного примусу. Це цілком стосується і адміністративного примусу.

Адміністративний примус характеризується такими особливостями:

- застосування адміністративного примусу завжди поєднується із широким використанням багатогранних виховних засобів, з активним

формуванням правосвідомості, нетерпимого ставлення до антигромадських вчинків;

- адміністративний примус використовується в державному управлінні для охорони суспільних відносин, що виникають у цій сфері державної діяльності;

- заходи адміністративного примусу застосовуються, як правило, органами виконавчої влади та їх посадовими особами без звернення до суду. Лише в окремих випадках, як виняток, їх застосування покладається на суди (суддів) і представників окремих об'єднань громадян, наділених деякими державно-владними повноваженнями (наприклад, членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, різних громадських інспекторів тощо);

- застосовувати заходи адміністративного примусу правомочні не всі органи виконавчої влади і не всі їх посадові особи, а лише ті з них, кому таке право надано законодавчими актами (державні інспекції, воєнізовані правоохоронні формування — міліція, служба безпеки, прикордонні, внутрішні війська та ін.);

- адміністративно-примусові заходи можуть застосовуватися не тільки у зв'язку із вчиненням правопорушень, а й за їх відсутності, коли необхідно їх попередити або забезпечити громадський порядок і громадську безпеку під час різних надзвичайних ситуацій (стихійного лиха, епідемій, епізоотій, аварій, катастроф тощо);

- на відміну від інших видів державного примусу, які за своєю сутністю, як правило, рівнозначні відповідному виду юридичної відповідальності (наприклад, кримінально-правовий примус практично цілком збігається з кримінальною відповідальністю), адміністративний примус за змістом значно ширший за адміністративну відповідальність. Адже адміністративна відповідальність — це складова адміністративного примусу;

- заходи адміністративного примусу застосовуються як до фізичних, так і до юридичних осіб (до останніх можуть застосовуватися, наприклад,

такі заходи, як обмеження або заборона проведення певних робіт, зупинення діяльності різних об'єктів тощо);

- адміністративний примус застосовується щодо організацій, посадових осіб і громадян, які безпосередньо не підпорядковані органам і посадовим особам, що застосовують вплив; тобто адміністративний примус не пов'язаний із службовою підпорядкованістю, не може здійснюватися всередині тієї або іншої системи управління, а завжди має зовнішній вияв;

- регулювання адміністративного примусу, підстав, умов і порядку застосування заходів впливу здійснюється нормами адміністративного права, причому не тільки законами, а й рядом підзаконних актів (наприклад, Правилами застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Україні, затвердженими Кабінетом Міністрів України);

- діяльність щодо застосування заходів адміністративного примусу здійснюється відповідно до адміністративно-процесуальних норм, які на цей час закріплюються переважно на рівні підзаконних актів, і від норм матеріального права в основному не відокремлені (за винятком норм, які регулюють порядок застосування адміністративних стягнень);

- заходи адміністративного примусу дуже різноманітні, вони можуть мати характер морального, майнового, особистісного впливу, допускається застосування фізичної сили і вогнепальної зброї;

- заходи впливу застосовуються саме в примусовому порядку, тобто незалежно від волі й бажання суб'єкта, до якого застосовується, часто з можливістю використання для його реалізації інших примусових заходів;

- застосовується адміністративний примус з потрійною метою: 1) для запобігання різним антигромадським проявам, недопущення виникнення певної протиправної ситуації; 2) для припинення розпочатого або вже вчиненого протиправного діяння та забезпечення провадження в справах про адміністративні проступки; 3) для покарання осіб, які вчинили правопорушення.

Отже, **поняття адміністративного примусу** слід визначити як застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх, передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного (фізичного) та іншого характеру з метою охорони відповідних суспільних відносин шляхом попередження і припинення правопорушень, а також: покарання за їх вчинення.

2. Класифікація заходів адміністративного примусу

В адміністративно-правовій літературі питання класифікації заходів адміністративного примусу дотепер не дістали однозначного вирішення, незважаючи на їх велике практичне і теоретичне значення. Водночас найбільше визнання одержала класифікація заходів адміністративного примусу, запропонована свого часу М.І. Єропкіним, який в основу класифікації цих заходів поклав мету їх застосування.

Адміністративний примус застосовується з *потрійною метою*. Відповідно до цього заходи адміністративного примусу поділяються на три види (групи):

- 1) адміністративно-запобіжні заходи;**
- 2) заходи адміністративного припинення;**
- 3) заходи адміністративної відповідальності.**

Такий поділ найбільш чітко відображає правоохоронне призначення адміністративного примусу.

Окремі вчені-адміністративісти висловили думку про відсутність адміністративно-запобіжних заходів й існування так званих відновлювальних заходів. Запобіжні заходи прихильники цієї точки зору зараховують до *норм права*, оскільки вони нібито звернені не до окремої особи, а до всіх (або багатьох) громадян. Таку позицію не можна визнати безспірною, оскільки адміністративно-запобіжні заходи можуть застосовуватися як до груп громадян, так і до окремих осіб (наприклад,

перевірка документів, адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі тощо).

У науковій літературі висловлено аргументовані заперечення також проти віднесення зазначених заходів до *правовідновлювальних*. Переконливішою є позиція вчених, котрі вважають, що **адміністративному примусу правовідновлення, як основна мета, не властиве**. Аяліз цих заходів показує, що до них віднесено різногалузеві заходи примусу — цивільно-правові, фінансово-правові, кримінально-правові.

Деякі вчені-адміністративісти висловлюють думку про існування ще однієї самостійної групи заходів адміністративного примусу — *адміністративно-процесуального забезпечення* (примусу). Така група заходів примусу реально існує, але вона є одним з видів заходів припинення, а не примусу взагалі, тобто *це не вид примусу, а його підвид*.

Було висловлено також певною мірою спільну думку щодо класифікації заходів адміністративного примусу: *запобіжні заходи* (контрольно-профілактичні, спрямовані на виявлення правопорушень, і особливі, які мають за мету забезпечити особливу, виняткову державну або громадську необхідність) і *правові санкції* (заходи припинення, процесуального забезпечення, поновлювальні заходи і заходи покарання, або стягнення).

Проте більшість вітчизняних адміністративістів підтримує поділ адміністративного примусу на заходи *запобігання, припинення та адміністративної відповідальності*. Водночас наведена класифікація, як і будь-яка інша, дещо умовна, відтак час від часу піддається критиці, її головна мета — якнайповніше з'ясувати сутність заходів адміністративного примусу, підстави та порядок їх застосування.

2.1. Адміністративно-запобіжні заходи

Назва *адміністративно-запобіжних заходів* зумовлена їх **профілактичною спрямованістю**. Ці заходи конкретної фактичної підстави

застосування не мають, вони використовуються для попередження, профілактики правопорушень, а також для підтримання правопорядку за надзвичайних обставин, оскільки загроза суспільним і особистим інтересам, заподіяння їм шкоди можуть виникнути не тільки внаслідок вчинення правопорушення, а й в результаті стихійного лиха, дій душевнохворих або малолітніх тощо. Держава змушена тоді вдаватися до обмеження прав, застосування примусових заходів до осіб, невинуватих у порушенні норм права.

Такими є дії органів охорони здоров'я, які примусово лікують інфекційних хворих, ветеринарної медицини, що здійснюють карантинні заходи тощо. В більшості *подібних випадків правопорушення відсутні, однак свобода дій особи обмежується*, відповідні заходи адміністративного впливу застосовуються незалежно від згоди чи бажання останньої, тобто мають примусовий характер.

Адміністративно-запобіжні заходи виконують особливі правоохоронні функції, які відрізняють їх від інших заходів адміністративного примусу, що і визначає їх окреме місце в системі останніх. На відміну від заходів адміністративного припинення вони не припиняють безпосередньо правопорушення або об'єктивно протиправні діяння, а *попереджують, відвертають їх вчинення*. Водночас окремі запобіжні заходи за своїм характером наближені до заходів адміністративного припинення, у зв'язку з чим у літературі не завжди однозначно вирішується питання про віднесення тих чи інших конкретних заходів до відповідного виду примусу. Основним і єдиним критерієм відмінності тут є наявність або відсутність правопорушення.

Адміністративно-запобіжні заходи *не виконують функції покарання особи, до якої вони застосовуються*, що характерно для адміністративних стягнень, тому не потребують встановлення вини порушника як обов'язкової умови застосування.

Основною метою застосування адміністративно-запобіжних заходів є їх спрямованість на:

- а) недопущення, відвернення правопорушень;
- б) забезпечення громадського порядку і громадської безпеки у різних надзвичайних ситуаціях;
- в) попередження настання шкідливих наслідків у зазначених ситуаціях.

Отже, **адміністративно-запобіжні заходи** становлять комплекс заходів впливу морального, фізичного, організаційного та іншого характеру, які дають змогу виявляти і не допускати правопорушення, забезпечувати громадський порядок і громадську безпеку за різних надзвичайних обставин.

Ці заходи застосовуються багатьма органами та їх посадовими особами: міліцією, внутрішніми та прикордонними військами, службою безпеки, контрольно-наглядовими органами (державними інспекціями) тощо.

Порядок застосування окремих адміністративно-запобіжних заходів регулюється значною кількістю законів та інших нормативних актів. Це Митний кодекс України, закони України «Про міліцію», «Про прикордонні війська України», «Про Службу безпеки України», «Про ветеринарну медицину», положення про різні державні інспекції та ін.

Чіткий перелік адміністративно-запобіжних заходів ані в законодавчих актах, ані в спеціальній літературі до цього часу не визначено. У зв'язку з цим у нормативних актах досить часто зустрічається термінологічна плутанина, а в літературі як запобіжні необгрунтовано аналізуються деякі заходи припинення. Більше того, визнання того чи іншого заходу примусовим фактично здійснюється лише на доктринальному (теоретичному) рівні. Такий стан речей не можна визнати задовільним, оскільки в кожному випадку застосуванням цих заходів реально обмежуються права і свободи громадян.

Серед адміністративно-запобіжних заходів *чільне місце* посідають наступні.

Перевірка документів.

Так, працівники міліції мають право перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу, при підозрі у вчиненні правопорушення, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на міліцію (п. 2 ст. 11 Закону «Про міліцію»). З подібною метою перевіряти документи мають право також посадові особи інших державних органів, які здійснюють контроль і нагляд за додержанням відповідних загальнообов'язкових правил.

Огляд з урахуванням цільового призначення і способу правоохоронного впливу на суспільні відносини найчастіше застосовується як захід адміністративного запобігання. Наприклад, митними органами здійснюється митний огляд і переогляд, органами внутрішніх справ і цивільної авіації - обов'язковий огляд ручної поклажі, багажу та особистий огляд пасажирів цивільних повітряних суден, органами прикордонної охорони — огляд морських і річкових суден та документів; відомчою охороною — огляд осіб, які працюють на об'єктах з особливим режимом тощо. В усіх цих випадках головною метою застосування зазначеного заходу є попередження та виявлення правопорушень, забезпечення громадської безпеки, тобто він має чітко виражений профілактичний характер. *0 Проведення обстежень, які є різновидом огляду.* Зокрема, ст. 11 Закону України «Про державну податкову службу в Україні» надає органам цієї служби право обстежувати будь-які виробничі, складські, торговельні та інші приміщення підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та житло громадян, якщо вони використовуються як юридична адреса суб'єкта підприємницької діяльності, а також для отримання доходів.

Відвідування підприємств, установ та організацій, входження на земельні ділянки, у жилі та інші приміщення громадян можливе тільки у чітко визначених випадках.

Так, відповідно до п. 15 ст. 11 Закону України «Про міліцію» працівники міліції мають право безперешкодно у будь-який час доби заходити на: а) територію і в приміщення підприємств, установ і організацій,

у тому числі митниці, й оглядати їх з метою припинення злочинів, переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах; б) на земельні ділянки, у жилі та інші приміщення громадян у випадку переслідування злочинця чи припинення злочину, який загрожує життю мешканців, а також при стихійному лихові та інших надзвичайних обставинах; в) у жилі приміщення громадян, які перебувають під адміністративним наглядом, з метою перевірки. Відвідувати підприємства, установи, організації для виконання контрольних і профілактичних функцій можуть також посадові особи багатьох інших органів.

Внесення подання про усунення причин і умов, які сприяють вчиненню правопорушень, передбачено в ряді законодавчих актів.

Щодо адміністративних правопорушень таке правило встановлено в ст. 282 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КпАП), відповідно до якої суб'єкт адміністративної юрисдикції, який розглядає справу, встановивши причини та умови, що сприяли вчиненню адміністративного проступку, вносить до відповідного державного органу, громадської організації або посадовій особі пропозиції про вжиття заходів щодо усунення цих причин та умов. Про вжиті заходи протягом місяця з дня надходження пропозиції повинно бути повідомлено орган (посадову особу), який вніс пропозицію.

Тимчасове обмеження доступу громадян на окремі ділянки місцевості (блокування районів місцевості, окремих споруд та об'єктів) можуть застосовувати працівники міліції та військовослужбовці внутрішніх військ.

Так, відповідно до п. 20 ст. 11 Закону України «Про міліцію» працівники міліції мають право тимчасово обмежувати або забороняти доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти з метою забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей у випадку втечі з-під варти і затримання злочинця, аварій на шляхах, при інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і

здоров'ю людей (землетруси, повені, спалахи епідемій та епізоотій тощо), а також під час проведення масових заходів — демонстрацій, мітингів, змагань і т. ін.

З метою забезпечення громадського порядку і громадської безпеки працівники міліції також мають право *обмежувати рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів* (п. 21 ст. 11 Закону України «Про міліцію»). Причинами цих обмежень можуть бути ремонт шляхів, прокладання комунікацій, аварійний стан, пожежі, стихійне лихо, демонстрації, мітинги, масові походи, змагання тощо.

Безоплатне використання транспортних засобів і засобів зв'язку, які належать підприємствам, установам і організаціям, здійснюється працівниками міліції з метою запобігання шкідливим наслідкам стихійного лиха, інших надзвичайних ситуацій, для виїзду до безпосереднього місця події, для доставки в медичні установи осіб, які потребують невідкладної медичної допомоги, для переслідування правопорушників і доставки їх до міліції (п. 26 ст. 11 Закону України «Про міліцію»). *О Адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі*, працівники міліції здійснюють відповідно до п. 7 ст. 10 Закону України «Про міліцію» та Закону «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі». Адміністративний нагляд становить систему тимчасових примусових профілактичних заходів спостереження і контролю за поведінкою окремих осіб, звільнених з місць позбавлення волі, які здійснюють органи внутрішніх справ. Рішення про його застосування приймається одноосібно суддею районного (міського) суду за поданням начальника виправно-трудової установи або органу внутрішніх справ на строк від одного до двох років і не може перевищувати термінів, передбачених законом для погашення або зняття судимості.

До обмежень, яких піднаглядний повинен додержуватися, віднесено: заборону виходу з будинку, квартири у встановлений час, яка не може перевищувати 8 годин на добу; заборону перебування у чітко визначених

місцях району (міста); заборону виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста); обов'язок з'являтися до міліції від одного до чотирьох разів на місяць для реєстрації. Особа, яка порушує зазначені обмеження, підлягає адміністративній відповідальності відповідно до ст. 187 КпАП.

Обмеження прав громадян, пов'язаних із станом їх здоров'я.

Основи законодавства України про охорону здоров'я встановлюють можливість застосування таких заходів органами і закладами охорони здоров'я, зокрема, у вигляді примусового медичного огляду або примусової госпіталізації, а також у зв'язку з проведенням карантинних заходів (ст. 9), усунення осіб, що є носіями збудників інфекційних захворювань, небезпечних для населення, від роботи та іншої діяльності, яка може сприяти поширенню інфекційних хвороб, обов'язкових медичних оглядів, профілактичних щеплень, лікувальних та карантинних заходів (ст. 30), спеціальних заходів профілактики та лікування у примусовому порядку соціально небезпечних захворювань (туберкульоз, психічні, венеричні захворювання, СНІД, лепра, хронічний алкоголізм, наркоманія), а також карантинних захворювань (ст. 53) тощо.

На завершення слід підкреслити, що розглянуте коло адміністративно-запобіжних заходів не можна назвати вичерпним. Це — найпоширеніші заходи, запобіжний характер яких сумнівів практично не викликає. Законодавство передбачає можливість застосування і багатьох інших заходів, які також можна вважати адміністративно-запобіжними.

2.2. Заходи адміністративного припинення

Заходи адміністративного припинення — найчисленніші та найрізноманітніші з усіх адміністративно-примусових заходів — характеризуються насамперед тим, що їх застосування спричиняється реальною протиправною (в тому числі об'єктивно протиправною) ситуацією

і починається в момент, коли вона досягла певного розвитку, тобто коли використання запобіжних заходів стає вже неефективним або зовсім марним.

Заходи адміністративного припинення *не відвертають, а безпосередньо припиняють наявні правопорушення або об'єктивно протиправні діяння*, створюють умови для встановлення особи порушника, з'ясування обставин справи і реальної можливості для подальшого застосування до порушника заходів адміністративного або іншого впливу.

На відміну від адміністративних стягнень заходи адміністративного припинення *не містять елемента покарання особи*, до якої вони застосовуються. Виконуючи поряд з виховною каральну функцію, адміністративне стягнення за своєю дією в часі звернене в минуле, є ретроспективним. Заходи ж адміністративного припинення, як правило, *спрямовані в сьогодення і тому здатні самостійно і оперативно вирішувати конфліктну ситуацію, зокрема примусово припиняти правопорушення*.

Вони можуть також забезпечувати умови для подальшого застосування заходів відповідальності до винних. Нерідко заходи припинення використовуються і для боротьби з об'єктивно протиправними діяннями душевнохворих та малолітніх, тобто осіб, які не підлягають юридичній відповідальності. Заходи адміністративного припинення, як і адміністративно-запобіжні заходи, *не потребують наявності вини порушника* як обов'язкової умови застосування.

Усе це дає змогу визначити **заходи адміністративного припинення** як *засноване на законі примусове припинення діянь, які мають ознаки адміністративного правопорушення, а в окремих випадках — / кримінально-правовий характер, спрямоване на недопущення шкідливих наслідків протиправної поведінки, забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення і притягнення винних до адміністративної, а у виняткових випадках — кримінальної, відповідальності*.

Заходи адміністративного припинення застосовуються з метою:

- а) припинення порушень правових норм (адміністративних проступків, злочинів і об'єктивно протиправних діянь);
- б) запобігання вчиненню нових правопорушень;
- в) створення умов для подальшого притягнення винних до відповідальності;
- г) усунення шкідливих наслідків правопорушення;
- д) відновлення попереднього, правомірного стану.

Заходи адміністративного припинення дуже неоднорідні, відрізняються один від одного за багатьма ознаками. Проте основну їх *класифікацію* доцільно провести відповідно до *характеру сфери застосування*. За цим критерієм заходи адміністративного припинення поділяються на *дві групи (види)* — заходи *загального і спеціального призначення*.

Заходи адміністративного припинення *загального призначення*, які застосовуються в повсякденній практиці багатьма правоохоронними органами, переважно поділяються, виходячи з *мети їх застосування*, на *самостійні* (оперативні) і *допоміжні* (забезпечувальні).

Самостійні (або оперативні) заходи адміністративного припинення характеризуються тим, що *оперативно вирішують конфліктну ситуацію*, тобто конфлікт найчастіше вичерпується остаточно. Певною мірою можна стверджувати, що ці заходи (принаймні більшість з них) стоять на межі власне заходів припинення і адміністративних стягнень. Наприклад, офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки за своїм характером дуже схоже на таке адміністративне стягнення, як попередження.

Вимога припинити протиправну поведінку. Таку вимогу мають право (і зобов'язані) ставити працівники правоохоронних органів, різні державні інспектори в разі виявлення такої поведінки. Підставу застосування зазначеного заходу припинення може становити будь-яке правопорушення, в тому числі злочин. Вимога може бути висловлена усно, а також оформлена у вигляді письмового припису (розпорядження). Вона юридично обов'язкова, непокоря цій вимозі є підставою для застосування інших заходів примусу. 0

Привід осіб, які ухиляються від явки до різних державних органів та установ (суду, прокуратури, охорони здоров'я, внутрішніх справ, військових комісаріатів тощо), є реакцією на невиконання громадянами та посадовими особами правового обов'язку з'являтися на їх виклик, засобом забезпечення виконання цього обов'язку. Привід здійснюється міліцією і полягає у примусовій доставці особи до відповідного органу чи установи. Тобто це вилучення її з місця перебування і супроводження до місця призначення, поєднані із застосуванням психічного або фізичного спонукання.

Адміністративне затримання, не пов'язане із здійсненням провадження в справах про адміністративні правопорушення, міліція має право провадити відповідно до п. 5 ст. 11 Закону України «Про міліцію». Зокрема, йдеться про затримання з утриманням в спеціально відведених для цього приміщеннях: неповнолітніх віком до 16 років, які залишилися без опіки, а також неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння і не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність; осіб, які виявили непокору законній вимозі працівника міліції; осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом; осіб, які ухиляються від виконання постанови суду про направлення на примусове лікування від хронічного алкоголізму або наркоманії; військовослужбовців, які вчинили діяння, що підпадають під ознаки злочину або адміністративного правопорушення; осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе й оточуючих.

Взяття на облік і офіційне застереження про неприпустимість протиправної поведінки застосовується органами внутрішніх справ до осіб, які систематично порушують громадський порядок, якщо ці порушення незначні за своїм характером і не тягнуть за собою юридичної відповідальності (сімейні конфлікти, злісне пияцтво, побутові порушення тощо). Застереження полягає в попередженні особи про неприпустимість протиправних дій і наслідки їх повторення або продовження. Про винесення особі офіційного застереження складається протокол. Офіційне застереження

не може бути застосоване у випадках, коли є достатні підстави для притягнення особи до адміністративної чи навіть кримінальної відповідальності.

Зупинка транспортних засобів.

Цей захід може здійснювати кожен працівник міліції, хоча на практиці його найчастіше застосовують працівники Державної автомобільної інспекції (ДАІ). Підстави застосування цього заходу передбачені п. 21 ст. 11 Закону України «Про міліцію», згідно з яким міліція має право зупиняти транспортні засоби в разі порушення правил дорожнього руху, наявних ознак, які свідчать про технічну несправність транспорту або забруднення ним навколишнього середовища, а також за наявності даних про те, що він використовується з протиправною метою. Невиконання водієм вимоги працівника міліції про зупинку транспортного засобу становить склад адміністративного проступку, передбаченого частиною першою ст. 122² КпАП.

Заборона чи зупинення певних робіт або експлуатації різних об'єктів (в тому числі експлуатації різних машин і механізмів - самохідних сільськогосподарських машин, річкових або маломірних суден тощо). Цей захід належить до компетенції ряду правоохоронних та контрольно-наглядових органів (державних інспекцій). Зокрема, міліції надано право забороняти експлуатацію транспортних засобів, технічний стан яких загрожує безпеці дорожнього руху, обмежувати або забороняти проведення ремонтно-будівельних та інших робіт на вулицях і автомобільних шляхах, якщо при цьому не додержуються вимоги безпеки, анулювати дозволи на користування об'єктами дозвільної системи в разі порушень її правил (п. 21 і 22 ст. 11 Закону України «Про міліцію»).

Відповідно до п. 4 ст. 10 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» органи цієї служби мають право опечатувати каси та касові приміщення, склади, архіви в разі виявлення порушень законодавства з фінансових питань. Органи виконавчої влади загальної компетенції та органи місцевого самоврядування можуть обмежувати,

тимчасово забороняти (зупиняти) або припиняти використання атмосферного повітря як сировини основного виробничого призначення у разі порушення умов дозволів і вимог нормативів (ст. 32 Закону України «Про охорону атмосферного повітря»).

Подібні повноваження має також багато інших державних органів — санітарно-епідеміологічної служби, ветеринарної медицини, природоохорони тощо.

Заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення становлять особливу групу заходів адміністративного припинення, *специфіка яких полягає в тому, що це не самостійні, а допоміжні заходи впливу: їх застосуванням забезпечується створення умов для притягнення порушника до адміністративної відповідальності* (в деяких випадках до кримінальної).

Доставлення порушника в міліцію, громадський пункт охорони правопорядку, приміщення виконавчого комітету селищної, сільської ради, службове приміщення воєнізованої охорони. Застосовується відповідно до ст. 259 КпАП з метою припинення правопорушень, встановлення особи порушника і складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці, якщо складення протоколу є обов'язковим. Доставлення становить примусове супроводження порушника до відповідного приміщення. Право на його здійснення мають працівники міліції, посадові особи органів транспорту, органів, які здійснюють контроль за охороною і використанням природних ресурсів, члени громадських формувань з охорони громадського порядку та громадські інспектори охорони природи.

Адміністративне затримання.

Як захід забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, воно полягає в примусовому короткочасному обмеженні свободи дій і пересування правопорушника. Адміністративне затримання може застосовуватися не за будь-які адміністративні правопорушення, а

лише за деякі з них, перелічені в ст. 262 КпАП (дрібне хуліганство, злісну непокору, порушення правил прикордонного режиму тощо), і тільки зазначеними в цій статті органами. Адміністративне затримання, як правило, не може перевищувати трьох годин. Це — загальна норма, а затримання на такий строк називається загальним. Більш тривалі строки адміністративного затримання можуть бути встановлені тільки законодавчими актами.

Про адміністративне затримання обов'язково повинен складатися протокол. Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання — також керівник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган.

Особистий огляд і огляд речей.

За характером об'єкта впливу це різні заходи примусу, однак за змістом вони не відрізняються один від одного. Особистий огляд провадиться посадовою особою однієї статі з порушником і в присутності двох понятих тієї ж статі. Огляд речей може здійснюватися, як правило, в присутності особи, у власності або володінні якої вони є. Закон не вимагає при цьому обов'язкової участі понятих. У невідкладних випадках речі може бути піддано оглядові й за відсутності власника або володільця, але участь понятих у таких випадках обов'язкова. Проведення огляду оформляється спеціальним протоколом або про нього робиться запис у протоколі про адміністративне правопорушення, або в протоколі про адміністративне затримання.

Вилучення речей і документів.

Воно може мати місце після застосування двох попередніх заходів — адміністративного затримання або огляду. Воно полягає в примусовому припиненні володіння (а як наслідок — користування і розпорядження) особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, певним предметом або документом.

Вилученню підлягають речі, які є знаряддям або безпосереднім предметом правопорушення чи можуть бути речовими доказами в справі. Про їх вилучення складається окремий протокол або робиться запис у протоколі про адміністративне правопорушення, адміністративне затримання чи огляд речей. До особи, яка вчинила адміністративне правопорушення під час виконання службових обов'язків, вилучення речей (так само, як і особистий огляд і огляд речей) застосовується лише у невідкладних випадках. Ст. 265 КпАП передбачено особливості вилучення окремих видів речей та документів, вилучення їх у окремих осіб та процесуального оформлення вилучення деяких речей.

Відсторонення водіїв від керування транспортними засобами та огляд їх на стан сп'яніння.

Відповідно до ст. 266 КпАП ці заходи застосовуються у випадках, коли є достатні підстави вважати, що водії перебувають у такому стані. Рішення про проведення огляду приймається посадовими особами міліції. Безпосередньо огляд на стан сп'яніння може здійснюватися за допомогою індикаторної трубки «Контроль тверезості» або в медичних установах. Ухилення особи від його проходження становить склад адміністративного проступку, передбаченого ст. 131 КпАП.

Заходи припинення спеціального призначення слід визначити як комплекс виняткових екстраординарних засобів адміністративного впливу. Спеціальний характер зазначених заходів визначає специфіку підстав їх застосування. Це, як правило, невідкладні випадки, коли необхідно припинити протиправні дії, небезпечні для життя і здоров'я людей.

Крім того, заходи спеціального призначення застосовуються тоді, коли були використані й не дали бажаних результатів усі інші форми попереднього впливу на правопорушників. Тому застосуванню сили, спеціальних засобів і зброї повинно передувати попередження про намір їх застосувати, якщо зробити це дає змогу ситуація. В тих випадках, коли є

реальна небезпека для життя чи здоров'я людей, зазначені заходи можуть застосовуватися без попередження.

Спеціальними ці заходи називаються ще й тому, що вони спрямовані *безпосередньо на особу порушника, здатні завдати йому певної фізичної шкоди і навіть позбавити його життя.* У зв'язку з цим закон вимагає від працівників правоохоронних органів застосовувати силу в межах необхідності й тільки тоді, коли уникнути її застосування неможливо. При цьому можливість заподіяння шкоди здоров'ю порушника повинна бути мінімальною.

Застосування сили до людей похилого віку, вагітних жінок, інвалідів і малолітніх дозволяється тільки у випадках вчинення ними групового чи збройного нападу або збройного опору працівникам правоохоронних органів. Якщо застосуванням заходів припинення спеціального призначення завдано шкоди громадянам, має бути забезпечено подання необхідної допомоги в найкоротший строк.

Заходи фізичного впливу.

Вони застосовуються для припинення правопорушень або подолання протидії законним вимогам міліції чи інших правоохоронних органів. <> *«Спеціальні засоби»* — різноманітні технічні засоби впливу на правопорушника, а в деяких випадках — також на транспортні засоби та інші речі з метою усунення протиправної ситуації. Підстави, порядок застосування, а також види спеціальних засобів встановлено, крім Закону України «Про міліцію», Правилами застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Україні (затвердженими Постановою Ради Міністрів УРСР від 27.02.1991 р.) і Правилами застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Військової служби правопорядку в Збройних Силах України під час здійснення службових обов'язків (затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р.).

Вогнепальна зброя.

Вона може застосовуватися працівниками правоохоронних органів як крайній захід у чітко визначених випадках. Зокрема, Закон України «Про міліцію» (ст. 15) встановив шість таких підстав: 1) для захисту громадян від нападу, який загрожує їх життю і здоров'ю, а також для звільнення заручників; 2) для відбиття групового або збройного нападу на працівника міліції або членів його сім'ї чи іншого нападу, якщо їх життю або здоров'ю загрожує небезпека; 3) для відбиття нападу на об'єкти охорони, конвої, жилі приміщення громадян, приміщення державних і громадських підприємств, установ і організацій, а також звільнення їх у разі захоплення; 4) для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину і яка намагається втекти; 5) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожує життю і здоров'ю працівника міліції; 6) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу для життя і здоров'я громадян або працівника міліції.

На цих же підставах можуть застосовувати вогнепальну зброю і працівники інших правоохоронних органів.

Розглянуті заходи адміністративного припинення повністю їх кількість не вичерпують, оскільки ні на законодавчому, ні на доктринальному рівні цей перелік, як і перелік адміністративно-запобіжних заходів, *чітко не визначено*. Таке завдання має бути вирішено в ході подальшої кодифікації адміністративного законодавства України.